

บทที่ 1

บทนำ



ความเป็นมาและความสำคัญของการวิจัย

ปัจจุบันนี้ความเจริญทางด้านวัตถุและความก้าวหน้าทางวิทยาการใหม่ ๆ ได้ก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็วไม่หยุดยั้ง ในขณะที่เดียวกันก็ได้เกิดปัญหาสังคมขึ้นมากมาย เช่น การก่อคดีทางเพศ การปล้นสะดมทรัพย์สิน การฉ้อราษฎร์บังหลวง ฯลฯ ปัญหาสังคมตลอดจนความสับสนวุ่นวายในสังคมปัจจุบันเกิดขึ้นเพราะความเจริญงอกงามอย่างรวดเร็วของค่านิยมแบบวัตถุนิยม มีผลทำให้ค่านิยมแบบธรรมนิยมลดลง<sup>1</sup> การมองค่านิยมบางอย่างในสังคมเปลี่ยนไป บางคนมองไม่เห็นค่านิยมของคุณงามความดีเลย ค่านิยมที่คนโบราณมองว่าดีงามแต่คนในสมัยใหม่จะมองว่าไม่ดีไม่งาม<sup>2</sup> ภาวะเช่นนี้เป็นที่วิตกห่วงใยของผู้รู้โดยทั่วไปเกี่ยวกับเรื่องนี้ /สมเด็จพระญาณสังวร ได้เสนอความคิดเห็นไว้ว่าสังคมปัจจุบันกำลังเสื่อมทางคุณธรรมก็เพราะคนขาดการปฏิบัติธรรม หรือใช้ธรรมะไปในทางที่ไม่ถูกต้อง สมควรที่จะได้มีการส่งเสริมให้ประชาชนปฏิบัติธรรม ปิดกั้นธรรมะเป็นหลักในการตัดสินใจและเคารพดำเนินชีวิตตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา<sup>3</sup> ดังนั้นในกระบวนการให้การศึกษา

<sup>1</sup>วีรยุทธ วิษณุโรจน์, "แนวความคิดเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาแบบธรรมมาธิปไตย, เอกสารประกอบการสอนมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, 2517, หน้า 167. (อัครสำเนา)

<sup>2</sup>บุญเลิศ ทรัพย์เมือง, "ค่านิยมในเรื่องความกตัญญู," ภาษาและหนังสือ 13 (กันยายน 2517) : 99.

<sup>3</sup>สมเด็จพระญาณสังวร, พระพุทธศาสนากับสังคมไทย (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2516), หน้า 15.

ซึ่งเป็นสถาบันที่มีหน้าที่รับผิดชอบในการปลูกฝังให้เยาวชนเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่ดีในอนาคต การปลูกฝังถ่ายทอดจริยธรรมจึงเป็นเรื่องที่ควรได้รับการพิจารณา

จริยศึกษา คือ การศึกษาถึงหลักวิชาและการปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุข เพื่อตนเองและสังคม โดยยึดแนวทางการศึกษาและการปฏิบัติทางศาสนาและวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีของคนในชาติ อันเป็นที่นิยมนอมรับว่าเป็นการควรและถูกต้อง<sup>1</sup> จริยศึกษานั้นเป็นการศึกษาที่ทำให้เกิดความตื่นตัวในจิตใจของผู้เรียน เพื่อให้จิตใจของผู้เรียนเหล่านั้นเป็นจิตใจที่มีศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่ดีงาม<sup>2</sup> จากความหมายของจริยศึกษาคงกล่าวได้ว่า จริยศึกษามุ่งให้ผู้เรียนเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และเกิดความต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงบุคลิกภาพ พฤติกรรมให้ถูกต้อง เหมาะสมตามหลักศีลธรรม จรรยา มารยาท

เมื่อพิจารณาถึงพฤติกรรมของผู้ผ่านการศึกษาในระดับต่าง ๆ ในปัจจุบันตลอดจนภาวะจิตใจของคนในสังคมโดยรวมจะเห็นว่า การศึกษามีได้ช่วยให้นักส่วนใหญ่เป็นคนที่มีสมรรถนะเท่าที่ควร สาเหตุของความล้มเหลวในการสอนจริยศึกษานี้ ม.ด.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ<sup>3</sup> (2506 : 81)

<sup>1</sup>ม.ด.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, แนวการอบรมจริยศึกษาของโรงเรียน พิมพ์เป็น ที่ระลึกในงานฌาปนกิจศพครู สร้อย ขอบปีก (ธนบุรี : การช่างวุฒศึกษา(แผนกการพิมพ์), 2506), หน้า 24 - 25.

<sup>2</sup>เป็รื่อง กุมุท, "การสอนจริยศึกษาตามวิธีสอบแบบเบญจขันธ์," ในคู่มือครูจริยศึกษา ภาคบรรยายเชิงปฏิบัติการ เรื่อง การสอนจริยศึกษาในระดับประถมศึกษาและโรงเรียน วันอาทิตย์, สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์จัดพิมพ์, (กรุงเทพ : ค้ารงการพิมพ์, 2520), หน้า 81.

<sup>3</sup>ม.ด.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, อ้างแล้ว, หน้า 81.

ทศวรรษที่ ๑๐๐ (๒๕๖๖ : ๒๐๖๖)

(๒๕๖๓ : ๑๓)

คร. อำนวย ทะพังกัก และ ศจ. นพ. บวย เกตุสิงห์<sup>๒</sup> ได้เสนอความคิดเห็นสอดคล้องกันว่า  
มูลเหตุของความประพฤติอันไม่พึงประสงค์เป็นเพราะวิธีสอนที่ล้าสมัยหรือการเขียนการสอน  
จรรยาศึกษาในโรงเรียนยังไม่ได้ผลดีเท่าที่ควร ดังรายงานคณะกรรมการวางพื้นฐานเพื่อ  
ปฏิรูปการศึกษาที่ว่า การสอนของครูส่วนใหญ่มุ่งสอนให้จบหลักสูตร รวมทั้งการวัดผลก็เน้น  
ในแง่ความจำตามเนื้อหา ครูมักให้นักเรียนท่องจำหลักการ กฎ สูตร ทฤษฎี โดยไม่เข้าใจ  
ความหมายอย่างแจ่มแจ้ง<sup>๓</sup> ทำให้เข้าลักษณะที่ว่าเรียนแบบนกแก้วนกขุนทอง ความจริงแล้ว  
ความรู้ความเข้าใจ ทักษะและทักษะในเรื่องศีลธรรม โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับทัศนคติความ  
ไม่ใจที่จะนำความรู้ความเข้าใจไปปฏิบัติและที่เกี่ยวกับทักษะความคล่องแคล่วว่องไวของ  
การปฏิบัติ ย่อมขึ้นอยู่กับวิธีสอนเป็นส่วนใหญ่ ถ้าใช้วิธีสอนที่เหมาะสม ผู้เรียนจะไม่  
เบื่อหน่าย กลับมองเห็นประโยชน์และเกิดน้ำใจที่จะปฏิบัติตาม และเมื่อสอนให้ปฏิบัติมาก ๆ  
ก็จะเกิดทักษะขึ้นได้<sup>๔</sup>

<sup>๑</sup> อำนวย ทะพังกัก และ ชัยนรงค์ วรรณระภูติ, "ปัญหาจรรยาธรรมในสังคมไทยใน  
ทัศนะของนักการศึกษา," ใน รายงานการสัมมนาจรรยาธรรมในสังคมไทยปัจจุบัน, สำนักงาน  
คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๒),  
หน้า ๒๐๒.

<sup>๒</sup> บวย เกตุสิงห์, "จรรยาศึกษาจะมีผลดีผลสมบูรณ์ได้อย่างไร," ใน ประชุมทาง  
วิชาการ เรื่อง พระพุทธศาสนากับการศึกษาในประเทศไทย (กรุงเทพ : โรงพิมพ์การศาสนา,  
๒๕๑๓), หน้า ๑๓.

<sup>๓</sup> สำนักนายกรัฐมนตรี, คณะกรรมการวางพื้นฐานปฏิรูปการศึกษา, การศึกษา  
เพื่อชีวิตและสังคม (กรุงเทพ : สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๗), หน้า ๑๕๒.

<sup>๔</sup> พ.ท. ประสาร ทองภักดิ์, "พุทธวิธีสอน," ใน ประชุมทางวิชาการ เรื่อง พุทธศาสนากับการศึกษาในประเทศไทย อ่างแล้ว, หน้า ๑๙๓.

✓ ในกระบวนการให้การศึกษานั้น สิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งในการที่จะทำให้ผู้เรียน  
 เกิดการเรียนรู้ คือ วิธีสอน<sup>1</sup> ซึ่งวิธีสอนในปัจจุบันมีผู้เสนอแนะเพื่อใช้ในการสอนจริยศึกษา  
 โดยเฉพาะอยู่มากมาย<sup>2</sup> ทั้งนี้ ในการสอนผู้สอนจะต้องมีการเลือกใช้วิธีสอน/ โดยเฉพาะ  
 การสอนในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาจึงจำเป็นต้องเลือกและคำนึงถึงวิธีสอนมากกว่า  
 เนื้อหา<sup>3</sup> ✓ ในการเลือกวิธีสอนนั้นต้องคำนึงถึงลักษณะเนื้อหา ผู้เรียน ผู้สอน และจุดมุ่งหมาย  
 ของบทเรียนประกอบ<sup>4</sup> สำหรับเนื้อหาของวิชาจริยศึกษาหรือวิชาศีลธรรมนั้นมีลักษณะเนื้อหา  
 วิชาพิเศษไม่เหมือนวิชาอื่น ๆ ทั่วไป เป็นวิชาที่อิงหลักธรรมทางพุทธศาสนา ต้องเลือกใช้  
 วิธีสอนต่างจากวิชาธรรมดา<sup>5</sup> เกี่ยวกับเรื่องนี้ได้มีผู้เสนอความคิดเห็นให้ใช้วิธีสอนของ -  
 พระพุทธเจ้าในการสอนศีลธรรมหรือหลักธรรมทางพุทธศาสนา<sup>6</sup> คือ พร รัตนสุวรรณ<sup>7</sup>

<sup>1</sup>ละอ อารุณยะวานิช และคณะ, วิธีสอนทั่วไป (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, ม.ป.ป.), หน้า 44.

<sup>2</sup>สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์, คู่มือครูจริยศึกษา ภาคปฏิบัติ เรื่อง แนวการสอนจริยศึกษา (กรุงเทพฯ : คำรณการพิมพ์, 2520), หน้า 2.

<sup>3</sup>อดิศักดิ์ ทองบุญ, "การสอนจริยศึกษาแก่เด็ก," ครูปริทัศน์ ฉบับความรู้ เกี่ยวกับเด็ก, 2522, หน้า 60.

<sup>4</sup>ละอ อารุณยะวานิช และคณะ, อ้างแล้ว, หน้า 44.

<sup>5</sup>อวย เกตุสิงห์, "การสอนจริยศึกษาจะสัมฤทธิ์ผลสมบูรณ์ได้อย่างไร," อ้างแล้ว, หน้า 100.

<sup>6</sup>กรมสามัญศึกษา, หน่วยศึกษานิเทศก์, คู่มือนิเทศการศึกษาวิชาสังคมศึกษา สำหรับชั้นประถมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2511), หน้า 104.

<sup>7</sup>พร รัตนสุวรรณ, "การแนะแนวการสอนจริยศึกษาคามหลักสูตร," วารสารวิทยศึกษา (เมษายน - พฤษภาคม, 2517) : 33

ม.จ.ศุภสวัสดิ์คีวงศ์สนิท สวัสดิวัตน์<sup>1</sup> และ ม.จ.หญิงพูนพิศมัย กิศกุล<sup>2</sup>

การเรียนรู้คือที่ยอมรับเป็นแนวทางที่ดี นำมาสู่การปฏิบัติอย่างไฉน ในการเผยแพร่ พระพุทธศาสนาในชมพูทวีปสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงใช้เวลาเพียง 45 ปี ในการวางรากฐานอันมั่นคง สั่งสอนอบรม และขยายพุทธอาณาจักรได้กว้างไกลไพศาล พระธรรมที่ทรงรู้อแล้วด้วยพระองค์เองนั้น เป็นหลัก เป็นปรัชญา เป็นแก่นสารความรู้อันลึกซึ้งยิ่ง เหตุใดพระพุทธเจ้าจึงทรงสามารถเทศนาสั่งสอนให้คนทุกชั้นวรรณะ คนนอกศาสนา และนักบวชอื่น ๆ ให้ละจากพิธีกรรม เชื้อเค็มของตนหันมาเลื่อมใส น้อมนำมากศึกษาให้เข้าใจ และปฏิบัติธรรมของพุทธองค์อย่างสิ้นเชิง วิธีสอนและวิธีเผยแพร่พระธรรมคำสั่งสอนจึงเป็นเรื่องที่ครูในปัจจุบันน่าจะใส่ใจศึกษาและใช้เป็นแนวทางบางประการในการสอนศีลธรรมได้<sup>3</sup>/คนไทยส่วนใหญ่ยึดมั่นในพระพุทธศาสนามาเป็นเวลายาวนาน พระพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อชีวิตจิตใจ การดำเนินชีวิต และวัฒนธรรมของคนไทยมากมายหลายแง่มุม<sup>4</sup> ดังนั้นพุทธศาสนาจึงน่าจะเป็นสิ่งสำคัญที่สุดที่ควรนำมาใช้แก้ไขความเสื่อมโทรมทางจิตใจซึ่งปรากฏอยู่ทุกวันนี้ บรรพบุรุษไทยได้อาศัยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นดวงประทีปส่องทาง - ดำเนินชีวิตและเป็นวิเทโศบายในการพัฒนาประเทศไปสู่ความสงบสุขร่มเย็นมาช้านาน<sup>5</sup>

<sup>1</sup>ม.จ.ศุภสวัสดิ์คีวงศ์สนิท สวัสดิวัตน์, "ความกึกก้องเกี่ยวกับจริยศึกษา," แนะแนวการจัดจริยศึกษาในโรงเรียน [ม.ป.ป., ม.ป.ท.], หน้า 201.

<sup>2</sup>ม.จ.หญิงพูนพิศมัย กิศกุล, "ความกึกก้องในการสอนศาสนา," สัมมนาว่าด้วยจริยศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ กองเผยแพร่การศึกษาพิมพ์เผยแพร่, อ่างแล้ว, หน้า 120.

<sup>3</sup>สุมน อมรวิวัฒน์, "คำบรรยายเรื่องการสอนศีลธรรม...", ประชุมทางวิชาการเรื่อง พระพุทธศาสนากับการศึกษาในประเทศไทย อ่างแล้ว, หน้า 229.

<sup>4</sup>เอกวิทย์ ๗ ถलग, วิชาครูในพระพุทธศาสนา (พระนคร : โรงพิมพ์มิตรไทย, 2514), หน้า 28.

<sup>5</sup>สุกิจ นิมมานเหมินทร์, "คำปราศรัยในพิธีเปิดการประชุมทางวิชาการ เรื่อง พระพุทธศาสนากับการศึกษาในประเทศไทย," อ่างแล้ว, หน้า ข.

จึงเป็นข้อนำคติอีกประการหนึ่งว่า วิธีให้การศึกษาระยะของพระพุทธองค์และสาวกสาวิกาคงต้องมีลักษณะพิเศษอยู่ในตัวเอง จึงทำให้พระพุทธศาสนามีอายุยืนยาวมากกว่าสองพันปี<sup>1</sup> และยังคงมั่นคงอยู่ในการดำรงชีวิตของคนไทยโดยทั่วไป น่าจะได้ศึกษาทำความเข้าใจและนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อไป

วิธีสอนในสมัยพุทธกาลอันได้แก่วิธีที่พระพุทธองค์และมหาสาวกสาวิกามีหลายวิธี และวิธีที่ใช้บ่อยที่สุด<sup>2</sup>คือ ปรุจฉาวิสัยนา(การถาม - ตอบปัญหา) เช่น เมื่อพระพุทธเจ้าแสดงธรรมโปรดปัญจวัคคีย์<sup>3</sup> เมื่อพระพุทธเจ้าเทศนาโปรดภิกษุเรื่องธรรมทั้งหลายและอริยสัจ<sup>4</sup> เมื่อพระสารีบุตรโปรดภิกษุชาลินีพรหม<sup>5</sup> เมื่อพระสารีบุตรโปรดพระภิกษุ<sup>6</sup> เมื่อพระโมคคัลลานะ

<sup>1</sup>พ.ท.ประสาร ทองภักดิ์, ระบบการศึกษาของพระพุทธเจ้า (กรุงเทพมหานคร : คำรงการพิมพ์, 2520), หน้าคำนำ.

<sup>2</sup>ป.ป.อ., "หลักการสอนของพระพุทธเจ้า," พุทธจักร 12 (ธันวาคม 2514), หน้า 8.

<sup>3</sup>พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ 4 พระวินัยปิฎก มหาวรรค, กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการจัดพิมพ์ในปี่ดลองรัชกาลภิเษกพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 พุทธศักราช 2514, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2514), ข้อ 20 - 24, หน้า 24 - 28.

<sup>4</sup>พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ 19, อังแล้ว, ข้อ 1712 - 1715, หน้า 493 - 495.

<sup>5</sup>พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวงเล่มที่ 13, อังแล้ว, ข้อ 672 - 703, หน้า 507 - 522.

<sup>6</sup>พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ 14, อังแล้ว, ข้อ 741 - 750, หน้า 403 - 406.

โปรดพรหมวดีชชะ<sup>1</sup> พระนันทะแสดงธรรมกถาแก่ภิกษุ<sup>2</sup> ฝ่ายพระมหาสาวิกาที่มีมากมาย เช่น พระเขมาเถรีวิสันนาเรื่องไตรยัตถุแก่พระเจ้าพิมพิสาร<sup>3</sup> พระธรรมทินนาเถรีวิสันนาเรื่องนิพพานกับวิสาขอุบาสิกา<sup>4</sup> เป็นต้น

วิธีสอนแบบปุจฉาวิสัชนานี้มีกิจกรรมการสอนเป็นแบบฝ่ายหนึ่งถามอีกฝ่ายหนึ่งตอบ และที่นิยมใช้มาก คือ การที่ผู้สอนเป็นฝ่ายถามเพื่อให้ผู้เรียนนึกค้นหาคำตอบในสิ่งที่ผู้เรียนยังไม่รู้ และผู้สอนมีจุดมุ่งหมายว่าผู้เรียนควรจะรู้

วิธีสอนอีกวิธีหนึ่งที่นิยมใช้บ่อยไม่แพ้วิธีปุจฉาวิสัชนา คือ วิธีสอนแบบธรรมสภาจัจฉา<sup>5</sup> ซึ่งเป็นการสนทนาโต้ตอบเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจหัวข้อธรรม ระหว่างผู้รู้กับผู้ไม่รู้เพื่อซักซ้อม สอบทานในสิ่งที่ผู้รู้แจ้งยิ่งขึ้น หรืออาจเป็นการอภิปรายระหว่างผู้รู้กับผู้รู้น้อยกว่า. หรือกับ นักบวชต่างลัทธิ วิธีนี้มีได้เฉพาะเจาะจงในเรื่องการถามการตอบของแต่ละฝ่าย กุสนทนา มีโอกาสตั้งคำถาม ตอบคำถามและแสดงความคิดเห็นโต้ตอบได้เท่าเทียมกัน การสนทนา นี้ เกิดประโยชน์อย่างมากทั้งแก่กุสนทนาและผู้มีโอกาสได้รับฟังการสนทนาอีกด้วย ตัวอย่าง การสอนแบบธรรมสภาจัจฉา ได้แก่ ธรรมสภาจัจฉาระหว่างพระพุทธเจ้ากับพระสารีบุตรและ -

<sup>1</sup>พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง เล่มที่ 15, อ่างแล้ว, ข้อ 581 - 585, หน้า 203 - 204.

<sup>2</sup>พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง เล่มที่ 14, อ่างแล้ว, ข้อ 766 - 775, หน้า 413 - 419.

<sup>3</sup>พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง เล่มที่ 26, อ่างแล้ว, ข้อ 158, หน้า 236.

<sup>4</sup>พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง เล่มที่ 12, อ่างแล้ว, ข้อ 506 - 513, หน้า 450 - 457.

<sup>5</sup>ป.ป.อ., "หลักการสอนของพระพุทธเจ้า," พุทธจักร 12(ธันวาคม, 2514); 8

พระอานนท์เรื่องโศกคามัน<sup>1</sup> ธรรมสาส์นของพระสารีบุตรกับพระโมคคัลลานะพระมหากัสสป และพระอนุรุทธะเรื่องลักษณะของภิกษุ<sup>2</sup>

ในบรรดาวิธีสอนสมัยพุทธกาลหลาย ๆ วิธีนั้น อีกวิธีหนึ่งซึ่งใช้ในการสอนผู้ที่เป็น ศาสนิกชนแล้ว คือ วิธีสอนแบบไตรสิกขา<sup>3</sup> ซึ่งเป็นวิธีสอนที่ผู้สอนต้องทำให้ผู้เรียนมีปรกติ - ทางกาย มีความพร้อมที่จะเรียนจะทำความเข้าใจในเนื้อหาขั้นสูงขึ้นไปในคนเสียก่อน แล้วทำให้ผู้เรียนมีสมาธิ คือ รวบรวมความสนใจความนึกคิดทั้งหมดตั้งลงในอารมณ์เดียว เรื่องใด เรื่องหนึ่ง ให้ผู้เรียนใช้สมาธิทำความเข้าใจปัญหา เนื้อหาให้เกิดปัญญาญาณ จนเกิดรู้แจ้ง ในปัญหาหรือเนื้อหานั้น ๆ วิธีสอนแบบไตรสิกขานี้ ความจริงใช้กันมากในสมัยพุทธกาล แต่ในพระสูตรต่าง ๆ มิได้บรรยายขั้นตอนไว้ให้เห็นชัดเจนเหมือนวิธีสอนอื่น ๆ ที่กล่าวมา ถ้าพิจารณาถึงการสอนธรรมะในโรงเรียนปริยัติธรรมโดยทั่วไป ที่ยึดถือปฏิบัติกันมาจนถึงปัจจุบัน จะเห็นได้ชัดว่า วิธีสอนแบบไตรสิกขานี้เป็นวิธีที่ใช้กันมาก กล่าวคือ ก่อนที่พระภิกษุสามเณร จะเริ่มเรียน เริ่มศึกษาธรรมะในแต่ละครั้งจะต้องมีการสวนมนต์ให้พระเป็นการทำให้ร่างกาย สงบสำรวมก่อน ทำให้จิตใจมีสมาธิ และถ้าหากพิจารณาวิเคราะห์ถึงการแสดงพระธรรมเทศนา หรือการสอนธรรมะของพระสงฆ์โดยทั่ว ๆ ไปในปัจจุบันนี้ จะเห็นว่าก่อนที่พระสงฆ์จะแสดง ธรรมทุกครั้งจะต้องมีการให้ผู้ฟังไหว้พระรับศีลก่อน ซึ่งถือเป็นประเพณีตามแบบพุทธองค์ การสอนแบบไตรสิกขา มีความเชื่อว่า เมื่อร่างกายเป็นปรกติ จิตใจสงบเป็นปรกติจะเป็น พื้นฐานให้เกิดสมาธิ สมาธิจะเป็นพื้นฐานให้สามารถฉกฉวย ทำความเข้าใจในเรื่องที่ศึกษา อยู่จนเข้าใจเกิดเป็นปัญญาญาณขึ้นได้ การกระทำทุกอย่างต้องอาศัยสมาธิ ยิ่งถ้าเป็นเรื่องยาก

<sup>1</sup>พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง เล่มที่ 19, อังแล้ว, ข้อ 1425 - 1427, หน้า 395 - 396.

<sup>2</sup>พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง เล่มที่ 12, อังแล้ว, ข้อ 374 - 375, หน้า 331.

<sup>3</sup>สุมน อมรวิวัฒน์, "การสอนศีลธรรม," คู่มือครูจริยศึกษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 - 4 อังแล้ว, หน้า 149.



ต้องใช้สมาธิมาก ถ้ายิ่งใครควบคุมตนเองให้ร่างกาย จิตใจเป็นปรกติ (มีศีล) แน่วแน่ได้นาน ย่อมจะสามารถรวบรวมสมาธิได้ สามารถใช้กำลังสมาธิที่รวบรวมได้มาขบคิด ทำความเข้าใจ ตรึกตรอง แก้ปัญหาต่าง ๆ ที่ยุ่งยากซับซ้อนได้มากขึ้น มากกว่าคนที่ไม่มีสมาธิ จนเกิดรู้แจ้ง ในสิ่งที่คนทั่วไปไม่สามารถเข้าใจได้ เช่น รู้แจ้งในไตรลักษณ์ รู้แจ้งในสังขารธรรม ตลอดจน บรรลุอรหัตต์เป็นพระอรหันต์ได้

การควบคุมจิตใจให้สงบและรับศีล ก็เพื่อให้ผู้จะพึงธรรมะสำรวมกาย ใจ ให้ร่างกาย และจิตใจมีปรกติเพื่อจะรับสังขารธรรมต่อไป โดยปรกติการรับศีลนั้น จะต้องรับไปปฏิบัติ ไม่ใช่ เพียงรับเป็นอนุบายทำให้ร่างกายจิตใจสงบเป็นปรกติในขณะที่จะพึงธรรมะเท่านั้น แต่จุดมุ่งหมายสูงสุดของการรับศีลคือต้องการให้รับไปปฏิบัติเพื่อให้เกิดปรกติทางกายทางใจอันจะเป็น อนุบายให้เกิดความเป็นปรกติ สงบสุขขึ้นในจิตใจ ในการดำเนินชีวิตอันจะทำให้เกิดสมาธิ และเกิดปัญญารู้แจ้งในธรรมะขั้นสูงต่อไปอีก จนบรรลุจุดสูงสุดของการฝึกฝน คือ บรรลุ อรหัตต์เป็นพระอรหันต์ผู้รู้แจ้งในทุกสิ่ง เป็นบุคคลที่ไม่ต้องศึกษาอีก (อเสขะบุคคล)

เมื่อครั้งพระสารีบุตรเทศนาโปรดเพศฆาตเกราแดงก็ใช้วิธีสอนแบบไตรสิกขา คือ เพศฆาตเกราแดงเลื่อมใสในพุทธศาสนา เห็นพระสารีบุตรจึงนิมนต์ไปฉันที่บ้านและได้ อารามนาให้เทศนาโปรด แต่ก่อนที่พระสารีบุตรจะเทศน์ได้พิจารณาเห็นว่า เพศฆาตคงจะ หิวแล้วพึงธรรมก็ไม่มีสมาธิ จึงอนุบายให้กินนมยสมยาตุ ขณะที่พระสารีบุตรเทศน์ได้สังเกต เห็นว่าเพศฆาตเกราแดงไม่มีสมาธิ เพราะวิตกกังวลถึงบาปกรรมที่ตนเคยฆ่าทำลายชีวิตคน มามาก จิตใจฟุ้งซ่าน พระสารีบุตรจึงใช้อนุบายทำให้เพศฆาตมีจิตมุ่งมั่นในอารามนี้เดียว เมื่อเขาสามารถมีสมาธิแล้วท่านจึงเทศน์คือ ตามอรรถกถากล่าวว่า เขาน้อมจิตคิดตาม จนเกิดปัญญารู้แจ้งระดับโสดกัปคติมรรค<sup>1</sup>

<sup>1</sup> คณะกรรมการแผนกค้ำรำ, มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาดิย ในพระบรมราชูปถัมภ์, พระชันมปัทภคตฤดาแปล ภาค 4 พิมพ์ครั้งที่ 10/2522 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาดิย, 2522), หน้า 138 - 139.

✓ อีกวิธีสอนหนึ่งซึ่งนิยมใช้ในการเผยแพร่คำสอนไม่น้อยกว่าวิธีอื่น ๆ คือ วิธีสอนแบบบรรยายอุปมาอุปไมย<sup>1</sup> จะพบเห็นวิธีสอนนี้ทั่วไปในพระพุทธรูปทุกเล่ม ทั้งมีใช้แทรกกับวิธีสอนอื่น ๆ ด้วย เนื่องจากธรรมชาติของพระพุทธองค์ที่มีความลึกซึ้ง เป็นนามธรรมเสียส่วนมาก ต้องทำความเข้าใจให้มองเห็นด้วยปัญญาญาณ ในการสอนจึงต้องอาศัยการอุปมาอุปไมยกับสิ่งที่มองเห็นชัดเจนเป็นรูปธรรม ใกล้กับตัวผู้เรียนที่จะโยงให้ผู้เรียนเข้าใจเห็นความสัมพันธ์ของธรรมะที่ลึกซึ้งได้ แม้ในวิธีสอนอื่น ๆ เกือบทุกวิธีที่กล่าวมาก็มักจะใช้การอุปมาอุปไมยแทรกอยู่เสมอ เช่น เมื่อพระพุทธเจ้าโปรดภิกษุเรื่องปัจจัยปรุงแต่งทรงอุปมาอุปไมยเปลวเทียน<sup>2</sup> พระนันทกะแสดงธรรมต่อภิกษุที่เรื่องอายตนภายนอกอายตนภายในโดยอุปมาอุปไมยกับเนื้อโค<sup>3</sup> พระพุทธเจ้าโปรดมาคัมภีร์ปริพาชก<sup>4</sup> พระพุทธเจ้าโปรดพระเจ้าปเสนทิโกศลเรื่องกรรมจำแนกสัตว์โดยเปรียบเทียบด้วยสีของเปลวไฟที่เกิดจากไม้ต่าง ๆ กัน<sup>5</sup>

นอกจากวิธีสอนที่กล่าวมาแล้ว ในสมัยพุทธกาลยังมีวิธีสอนอีกหลายวิธี เช่น การทำให้ผู้เป็นตัวอย่างของพระพุทธเจ้าและมหาสาวกสาวิกา การสอนโดยพาไปดูของจริง การสอนโดยใช้อุปกรณ์ประกอบ การสอนโดยให้ปฏิบัติจริง ให้ผู้เรียนได้ค้นพบความรู้ความจึญด้วยตัวเองโดยไม่บอกคำตอบ หรือเนื้อหาให้ เช่น สอนพระจุนทรทัตถ เป็นต้น

<sup>1</sup>พ.ท. ประสาร ทองภักดี, "ระบบการศึกษาของพระพุทธเจ้า," ประชุมทางวิชาการ เรื่องพระพุทธศาสนากับการศึกษาของประเทศไทย อ่างแล้ว, หน้า 177.

<sup>2</sup>พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง เล่มที่ 10, อ่างแล้ว, ข้อ 378, หน้า 243.

<sup>3</sup>พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง เล่มที่ 14, อ่างแล้ว, ข้อ 776, หน้า 420.

<sup>4</sup>พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง เล่มที่ 13, อ่างแล้ว, ข้อ 279 - 291,

หน้า 230 - 240.

<sup>5</sup>พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง เล่มที่ 13, อ่างแล้ว, ข้อ 576, หน้า 428.

## การศึกษาในสมัยพุทธกาล

ผู้วิจัยใครจะขอเสนอหลักการการศึกษา ปรัชญา จุดมุ่งหมาย และวิธีสอนในสมัยพุทธกาล มา ณ ที่นี้ขอเป็นสิ่ง เปรียบ เพื่อเป็นที่ฐานและแนวทางไปสู่การทดลองสอนตามพุทธวิธีต่อไป ดังนี้

1. ปรัชญาการศึกษา ความแนวพุทธศาสนาเชื่อว่า ชีวิตนี้เป็นทุกข์ เป็นปัญหา (ทั้งตัวเองและสถานะแวดล้อม) การแก้ทุกข์ต้องไขปัญหา (คนมีปัญหาย่อมหาความสุขได้ แม้จะมีทุกข์) ปัญหาจะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยการศึกษา การศึกษาเป็นการทำให้คนผู้ศึกษา (เสขะบุคคล) เกิดปัญญามีความเข้าใจสภาพอันแท้จริงสิ่งต่าง ๆ ด้วยตัวเอง สามารถแก้ปัญหา(ทุกข์) ได้ หลุดพ้นจากสภาพความไม่รู้ความจริง(อวิชชา) สามารถใช้ปัญญาในการดำเนินชีวิตให้มีความสุขทั้งแก่ตนเองและส่วนรวม
2. จุดมุ่งหมายของการศึกษา มุ่งทำให้คนผู้ศึกษามีปัญญา แก้ปัญหา แก้ทุกข์ได้ด้วยตัวของตัวเอง จุดมุ่งหมายสูงสุดก็ให้เป็นผู้มีอิสระหลุดพ้น หรืออยู่เหนือทุกสิ่ง หลุดพ้นจากอำนาจครอบงำของปัจจัยต่าง ๆ (นิพพาน)
3. หลักการศึกษา ปัญญาเป็นสิ่งที่ต้องเกิดขึ้นในตัวผู้เรียนเอง จะถ่ายทอด(ยัดเยียด) ให้กันไม่ได้ ไม่เหมือนความรู้ซึ่งถ่ายทอดให้กันได้ การศึกษาตามแนวพุทธศาสนาจึงถือว่า ผู้เรียนมีบทบาทสำคัญที่สุดในการพัฒนาปัญญาของตนเอง ผู้เรียนต้องเป็นผู้คิดเอง กระทำเอง ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ให้เกิดปัญญาขึ้นในตน วิธีการเรียนการสอนจึงต้องใช้วิธีแห่งปัญญา คือ ผู้เรียนมีอิสระในการคิด โต้ตอบซักถาม สืบสอบ ค้นหาความจริง(สัจธรรม)ต่าง ๆ ให้เกิดความเข้าใจแจ่มแจ้งขึ้นในตน(ปัญญา - อญาณ) ผู้สอนเป็นเพียงผู้แนะนำ ชี้ทาง เป็นกัลยาณมิตรคอยช่วยเหลือชี้ทางบอกทางให้เท่านั้น

### หลักการสอนทั่วไป

หลักการสอนทั่วไปของพระพุทธเจ้าและมหาสาวกสาวิกา จะมีปรากฏอยู่ทั่วไปในพระสูตร (พระไตรปิฎก หมวดพระสุตตันตปิฎกซึ่งมีอยู่ทั้งหมด 25 เล่ม) โดยเฉพาะ

ใน ที่ชนิกาย<sup>1</sup> หลักการสอนทั่วไปของพระพุทธเจ้าและมหาสาวกสาวิกาทอสรุปได้ ดังนี้

1. สอนจากสิ่งที่ผู้เรียนรู้อาจเข้าใจอยู่แล้วไปสู่สิ่งที่ยังไม่รู้ ไม่เข้าใจ<sup>2</sup> เช่น สอนพรหมโดยเริ่มจากไตรเพท สอนธาตุโดยเริ่มจากคัมภีร์ สอนชวาษาเริ่มจากการหว่าน สอนชฎิลจากเรื่องบุชาไฟ สอนพระมหากษัตริย์จากเรื่องการปกครอง เป็นต้น

2. สอนตามลำดับขั้น คือ เริ่มจากง่าย ๆ ไปหายาก ลุ่มลึก ขึ้นซ้อนตามลำดับ ความสัมพันธ์ของเนื้อหา<sup>3</sup> เช่น สอนอนุพุทธิกถา สอนเรื่องเบญจขันธ์ สอนเรื่องอริยสัจ<sup>4</sup> เป็นต้น

3. สอนให้เหมาะสมกับความแตกต่างระหว่างบุคคลที่สอน<sup>4</sup> โดยตั้งจุดหมายในการสอน เลือกเนื้อหา เลือกกลอุบายในการสอนให้เหมาะสมกับผู้เรียนทั้งด้านสติปัญญา<sup>5</sup> บุคลิกภาพ จริต อุปนิสัยและพื้นเพเดิม<sup>6</sup> ของผู้เรียน จะเห็นว่าแม้เนื้อหาเดียวกันก็ต้องใช้กลอุบายวิธีสอนต่างกัน ทั้งนี้เพราะถือผู้เรียนเป็นสิ่งสำคัญในการกำหนดกลวิธีสอน

4. สอนเท่าที่จำเป็นและเป็นประโยชน์ต่อผู้เรียน<sup>7</sup> สอนสิ่งที่ผู้เรียนนำไปคิด-ตรองตามได้ นำไปปฏิบัติแก้ปัญหาการดำเนินชีวิตได้เห็นประโยชน์ในทันที เมื่อผู้เรียนมีความสนใจศรัทธามากขึ้นจึงจะสอนเนื้อหาเพิ่มขึ้น

<sup>1</sup>Sakda Trangpratanon, "A Buddhist Philosophy of Education : with Implications for Education in Thailand, (Doctor of Philosophy Thesis, Graduate School of Boston College, 1978), pp. 91.

<sup>2</sup>ป.ป.อ., "หลักการสอนของพระพุทธเจ้า," พุทธจักร 9 (กันยายน, 2514): 11.

<sup>3</sup>พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง เล่มที่ 14, อังแล้ว, หน้า 231 - 233.

<sup>4</sup>พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง เล่มที่ 13, อังแล้ว, หน้า 377.

<sup>5</sup>พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง เล่มที่ 21, อังแล้ว, หน้า 160 - 161.

<sup>6</sup>นพดล พิมพ์ลา, หลักพุทธศาสนา (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2522), หน้า 47.

<sup>7</sup>ป.ป.อ., "หลักการสอนของพระพุทธเจ้า," อังแล้ว, หน้า 11.

5. สอนตรงตามจุดมุ่งหมาย ตรงเนื้อหา ไม่วกวน ไม่ออกนอกเรื่อง<sup>1</sup> ไม่กระทบกระเทือนผู้อื่น<sup>2</sup> ไม่สอนในสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่ผู้เรียนแม้ในเรื่องนั้น ๆ ผู้สอนจะมีความรู้อย่างดี หรือมีผู้สนใจอยากรู้ซักถามขึ้น<sup>3</sup>

6. สอนโดยใช้หลักจิตวิทยา ให้เรียนโดยผ่านประสบการณ์หลาย ๆ อย่างในเนื้อหาเดียวเพื่อให้ได้ความรู้แจ้ง เกิดปัญญาญาณอย่างถูกต้องชัดเจนตรงกัน (เกิดมโนทัศน์ที่ตรงกัน) โดย

สันตัสถนา อธิบายอย่างแจ่มแจ้ง ชัดเจน เหมือนผ่านประสาทสัมผัส

สมาทปนา สอนโดยชักจูงให้ตรงตามจนเห็นจริงตามจนเกิดศรัทธา

สอนเนื้อหาให้สอดคล้องกัน ปฏิบัติได้ เห็นผลได้

สมุคคเตชนา สอนโดยมีการเสริมแรงให้มั่นใจ แก่แล้วกล้า อาจหาญ

ราเริง มีวิริยะไม่ทอดอย

สังปหังสนา สอนโดยให้ความหวัง เล็งเห็นประโยชน์และคุณค่าที่จะได้

รับจากการเรียน<sup>4</sup>

7. สอนอย่างมีเหตุผล<sup>5</sup> เป็นจริง เป็นสิ่งที่ผู้เรียนคิดตรงตามแล้วเข้าใจได้ เชื่อได้ เห็นจริงได้ พิสูจน์ได้ด้วยตัวเอง ไม่บังคับให้เชื่อคำสอนแบบเทวบัญชา เช่น กาลามสูตร หรือในบทสรรเสริญพระบรมมคุณในบทสวดมนต์

8. สอนโดยความเคารพและตั้งใจจริงในการสอนทุกครั้ง<sup>6</sup> แม้จะสอนเด็ก หรือ สอนนักปราชญ์ บัณฑิต พระมหากษัตริย์ก็ทำโดยนัยเดียวกัน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

<sup>1</sup>ป.ป.อ., "หลักการสอนของพระพุทธเจ้า," พุทธจักร 9 (กันยายน, 2514): 11.

<sup>2</sup>พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง เล่มที่ 22, อังแล้ว, ข้อ 159, หน้า 187.

<sup>3</sup>พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง เล่มที่ 19, อังแล้ว, ข้อ 1712, หน้า 493.

<sup>4</sup>ป.ป.อ., "หลักการสอนของพระพุทธเจ้า," พุทธจักร 11 : 7.

<sup>5</sup>ป.ป.อ., "หลักการสอนของพระพุทธเจ้า," พุทธจักร 9 : 11.

<sup>6</sup>พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง เล่มที่ 22, อังแล้ว, ข้อ 99, หน้า 121.

9. สอนโดยสร้างบรรยากาศในการเรียนให้ปลอดภัย<sup>1</sup> ไม่ตึงเครียด ผู้เรียน  
เรียนด้วยความสบายใจ ภูมิใจ มั่นใจ อยากเรียนอยากรู้ ถ้ามีการซักถามก็เริ่มจากสิ่งที่  
ผู้เรียนรู้ มั่นใจ ตอบได้ อธิบายได้อยู่แล้ว ผู้สอนต้องยอมรับ ให้เกียรติแก่ผู้เรียน  
เป็นกัลยาณมิตรกับผู้เรียนทุกคน<sup>2</sup>

10. สอนโดยเริ่มจากสิ่งที่ผู้เรียนสนใจอยากรู้อยากทราบ<sup>3</sup> หรือรู้เป็นพื้นฐานอยู่แล้ว

11. สอนโดยใช้ภาษา คำพูดที่ผู้เรียนเข้าใจและเข้าใจอยู่แล้ว<sup>4</sup> ไม่ใช่ศัพท์วิชาการ  
หรือคำที่ผู้เรียนไม่เคยใช้ ตัวอย่างที่เห็นได้ชัด คือ ปัญหาการสอนธรรมะในปัจจุบันนี้ คือ  
ถ้าใช้ภาษาวิคหรือภาษาธรรมะจะทำให้ผู้ฟังงง<sup>5</sup>

12. สอนโดยเลือกคนและปฏิบัติรายบุคคล<sup>6</sup> ในกรณีที่ผู้เรียนไม่เข้าใจหรือมีปัญหา  
เป็นพิเศษต่างจากคนอื่น ๆ ควรได้รับการปฏิบัติเป็นพิเศษ

13. สอนโดยรู้จักเลือกจังหวะและโอกาส<sup>7</sup> ต้องพิจารณาว่าโอกาสใดจะสอน  
อะไรได้ และผู้เรียนมีความพร้อม(ปรียากะ)เพียงพอหรือไม่

<sup>1</sup>ป.ป.อ., "หลักการสอนของพระพุทธเจ้า," พุทธจักร 11 (พฤศจิกายน,  
2514) : 5.

<sup>2</sup>พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง เล่มที่ 23, อ่างแล้ว, ข้อ 34, หน้า 35.

<sup>3</sup>วิจิตร เกตุวิสิษฐ์, "ปรัชญาการศึกษาของพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท."  
(วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520), หน้า 162.

<sup>4</sup>เรื่องเดียวกัน, หน้า 163.

<sup>5</sup>ประเวศ วะสี, "ทำไมจึงสอนธรรมะไม่ได้ผล," พุทธจักร 7 (กรกฎาคม, 2519):7.

<sup>6</sup>ป.ป.อ., "หลักการสอนของพระพุทธเจ้า," พุทธจักร 12 (ธันวาคม, 2514):12.

<sup>7</sup>พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง เล่มที่ 18, ข้อ 178, ข้อ 116 - 120, และ  
เล่มที่ 25, ข้อ 85 - 89, หน้า 106 - 111.

14. มีความยืดหยุ่นในกลวิธีสอน<sup>1</sup> บางที่ต้องใช้ไม้แข็งใช้อ่านใจ ชัดใจ บางที่ต้องใช้ไม้อ่อน ฝึกอ่อน อ่อนยอม ปลอดภัย หรือขึ้นอยู่กับความเหมาะสมกับอุปนิสัยและจริตผู้เรียน

15. มีการเสริมแรงในทันที<sup>2</sup> มีการลงโทษ ปิการให้รางวัล ตามความเหมาะสมกับอุปนิสัยและจริตของผู้เรียน

16. ใช้กลวิธีต่าง ๆ ประกอบการสอนตามความเหมาะสม<sup>3</sup> เช่น ยกอุทาหรณ์<sup>4</sup> เล่านิทานประกอบ<sup>5</sup> อุปมาอุปไมยเปรียบเทียบ<sup>6</sup> ใช้อุปกรณ์ประกอบ<sup>7</sup> เกมสันทนาการ<sup>8</sup> ให้ทดลองเอง<sup>9</sup> ทำตัวอย่างให้ดู<sup>10</sup> และสาธิต ในเรื่องนี้ แม้พุทธองค์และสาวกจะไม่ผลิตอุปกรณ์การสอน แต่ก็ได้นำสิ่งแวคล้อมใกล้ตัวมาใช้ประกอบการสอนได้ดีเยี่ยม เช่น ฝูงโค ชวานา คอกบัว คน ชากศพ ฯลฯ ก็นำมาใช้ประกอบการสอนธรรมะในทันที

<sup>1</sup>ป.ป.อ., "หลักการสอนของพระพุทธเจ้า," พุทธจักร 12 (ธันวาคม, 2514): 8.

<sup>2</sup>เรื่องเดียวกัน, หน้า 10.

<sup>3</sup>ป.ป.อ., "หลักการสอนของพระพุทธเจ้า," พุทธจักร 11 (พฤศจิกายน, 2514): 10.

<sup>4</sup>เรื่องเดียวกัน.

<sup>5</sup>เรื่องเดียวกัน.

<sup>6</sup>พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง เล่มที่ 18, ข้อ 36 - 51, หน้า 33 - 42, และ เล่มที่ 19, ข้อ 568 - 572, หน้า 155 - 157.

<sup>7</sup>พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง เล่มที่ 13, ข้อ 125 - 129, หน้า 115 - 129.

<sup>8</sup>พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง เล่มที่ 25, ข้อ 4, หน้า 2.

<sup>9</sup>พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง เล่มที่ 33, ข้อ 156-163, หน้า 256 - 258.

<sup>10</sup>พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง เล่มที่ 5, ข้อ 166, หน้า 207 - 210.

17. ท่องรู้จักผู้เรียนที่<sup>1</sup> พระพุทธองค์และสาวกเป็นพระอรหันต์มีญาณทัสสนะทลายใจ ทายจริตของผู้เรียนได้ ในปัจจุบันผู้สอนจะต้องเรียนรู้จิตวิทยาผู้เรียน รู้พื้นเพ สภาพของผู้เรียนเป็นอย่างดี

18. ในการสอนจะให้ความสำคัญแก่ผู้นำกลุ่ม<sup>2</sup> เพราะถ้าผู้นำเข้าใจ เลื่อมใส รักรักแล้ว ผู้นำนั้นจะช่วยสนับสนุนการสอนของผู้สอนให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

19. สอนโดยเลือกทั้งเนื้อหาและวิธีสอนให้เหมาะแก่ผู้เรียน

20. สอนโดยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนมากที่สุด<sup>3</sup> ให้อิสระในการซักถาม โต้ตอบ แสดงความคิดเห็น ให้พิจารณาให้เกิดปัญญาญาณขึ้นในตนก่อนแล้วจึงเชื่อ

21. สอนโดยใช้ภาษาสุภาพ นุ่มนวล ชวนฟัง ไม่หยาบคาย ชวนให้สบายใจ และเข้าใจง่าย<sup>4</sup>

22. สอนโดยหวังประโยชน์ต่อผู้เรียนเป็นสำคัญ<sup>5</sup> สอนด้วยความบริสุทธิ์ใจ

<sup>1</sup>ป.ป.อ., "หลักการสอนของพระพุทธเจ้า," พุทธจักร 12 (ธันวาคม 2514): 7.

<sup>2</sup>วิจิตร เกจิวิสิษฐ์, "ปรัชญาการศึกษาของพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท," อ่างแล้ว, หน้า 162.

<sup>3</sup>ป.ป.อ., "หลักการสอนของพระพุทธเจ้า," พุทธจักร 9 (ธันวาคม 2514): 12.

<sup>4</sup>พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง, อ่างแล้ว, เล่มที่ 10, ข้อ 198, หน้า 192.

<sup>5</sup>พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง, อ่างแล้ว, เล่มที่ 16, ข้อ 472 - 473,

หน้า 221 - 222.



ไม่หวังลาภ ยศ สรรเสริญ แต่สอนด้วยความเมตตา กรุณา เอื้อเฟื้อ อนุเคราะห์เพื่อประโยชน์ และความสุขของผู้เรียนซึ่ง เป็นเหตุนำความเลื่อมใสมาให้

เมื่อวิเคราะห์จากหลักการสอนทั้ง 22 ข้อที่กล่าวมา จะเห็นว่าหลักการสอนทั่วไป ของพระพุทธเจ้าและสาวกสาวิกานั้นที่ผู้เรียนเป็นสิ่งสำคัญที่สุด มุ่งผลที่จะเกิดแก่ผู้เรียน (ผู้ฟังคำสอน) เป็นสำคัญ เริ่มจากผู้เรียนโดยเริ่มจากความสนใจ สภาพจิตใจ(จริต) และพื้นฐานของผู้เรียน ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางในการกำหนดจุดมุ่งหมาย เนื้อหา กิจกรรม กลวิธีสอน ตลอดจนการยกตัวอย่าง การใช้อุปกรณ์ เป็นต้น

วิธีสอนและกลวิธีสอน

1. วิธีสอนแบบบรรยาย คือ วิธีสอนที่ผู้สอนบรรยายเนื้อหาให้ผู้เรียนฟัง วิธีสอนนี้ ใช้กับเนื้อหาที่ไม่ยุ่งยากซับซ้อนมากนัก ผู้ฟังมีประสบการณ์ มีความสามารถพอที่จะรวบรวม สมาธิและคิดในเชิงนามธรรมเป็นรูปธรรมได้พอควร เหมาะกับกรณีและผู้ฟังมีเป็นจำนวนมาก ผู้ฟังมีพื้นความรู้เท่า ๆ กันในเรื่องหรือเนื้อหาที่จะบรรยายและมีความสนใจในเนื้อหาร่วมกัน เป็นวิธีสอนที่ประหยัดเวลาได้มาก สอนผู้ฟังได้เป็นจำนวนมาก

ถ้าพิจารณาวิเคราะห์วิธีสอนแบบบรรยายจากพระสูตรต่าง ๆ ในพระไตรปิฎก จะพบว่า พระพุทธเจ้าและมหาสาวกสาวิกาจะไม่นิยมใช้วิธีบรรยายเนื้อหาล้วน ๆ แต่จะมี กลวิธีอื่นประกอบการบรรยายอีกมากมาย เช่น ยกอุทาหรณ์ประภาษ เล่านิทานชาดก อุปมาอุปไมยเปรียบเทียบและซักถามประกอบเป็นตอน ๆ เพื่อให้ผู้ฟังมีส่วนร่วมในการฟัง การสอน และกระตุ้นเร้าให้การบรรยายเนื้อหาที่น่าสนใจมากขึ้น ทำให้ผู้ฟังได้รับเนื้อหา อย่างมีความหมาย สนุกสนาน ประทับใจยิ่งขึ้น

จากหลักการ สอนทั่วไปและกลวิธีประกอบการสอนแบบบรรยายของพระพุทธเจ้าและ มหาสาวกสาวิกา: พอจะกำหนดหลักการบรรยายที่ดีมีประสิทธิภาพได้ ดังนี้

1.1 ผู้บรรยายต้องมีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาที่จะบรรยายแจ่มแจ้งดี และ มีการเตรียมตัวอย่างดีก่อนบรรยายทุกครั้ง

1.2. บรรยายความสำคัญขั้นตอนของเนื้อหาให้ผู้ฟังสามารถลำดับเหตุการณ์ เนื้อหาได้ถูกต้อง ไม่วกวน ไม่ซ้ำซ้อนนอกเรื่อง

1.3. บรรยายเนื้อหาได้ละเอียดชัดเจนถึงความมุ่งหมาย ทำให้ผู้ฟังเข้าใจ หายข้อใจในเนื้อหา

1.4. ใช้ภาษาที่เหมาะสมกับพื้นฐานผู้ฟัง ใช้คำสละสลวยชวนฟัง เข้าใจง่าย ไม่ใช้ศัพท์เฉพาะ และควรใช้ภาษาที่ผู้ฟังใช้อยู่

1.5. มีการยกตัวอย่าง ยกอุทาหรณ์ นิทานเปรียบเทียบอุปมาอุปไมย ช่วยให้ผู้ฟัง เข้าใจและมองเห็นภาพในสมอง ได้ชัดเจน ถูกต้องตรงกัน

1.6. มีการกระตุ้นให้ผู้ฟังมีส่วนร่วมในการบรรยายตามจังหวะและโอกาสสมควร เช่น ให้ตอบคำถาม ให้ยกตัวอย่าง ให้อธิบายเพิ่มเติม ให้ชี้ ให้ระบุ ให้แสดงท่าทาง ฯลฯ

1.7. ใช้เวลาในการบรรยายพอเหมาะกับความสามารถในการฟังของผู้ฟัง ไม่ใช่ เวลามากหรือน้อยเกินไป

1.8. มีการซักถามเชิงชวนให้ผู้ฟังสรุปเนื้อหาที่ฟังทั้งหมดอันเป็นคำตอบที่แสดงมโนทัศน์ ของเรื่อง

1.9. มีการกระตุ้นเร่งเร้าให้ผู้ฟังสนใจฟังและติดตามเนื้อหาโดยเน้นคำ เน้นเสียง ทั้งช่วง แสดงให้เห็นจริง ไม่บรรยายซ้ำหรือเร็วเกินไป มีการแทรกอารมณ์ตามความเหมาะสม

วิธีสอนแบบบรรยายนี้อาจแยกเป็นวิธีสอนย่อย ๆ ต่อไปอีกตามความเด่นของกลวิธี ที่ใช้บรรยายประกอบ เช่น การบรรยายโดยใช้อุปมาอุปไมย การบรรยายอุปมาอุปไมย การบรรยายประกอบการสาธิต เป็นต้น แต่ละวิธีย่อย ๆ จะมีกลวิธีย่อยลงไปอีก แต่จะยึดหลักของการบรรยายเป็นหลัก

~~๒~~ วิธีสอนแบบปฐจาวิสัยชา คือ วิธีสอนแบบถามตอบโดยกำหนดว่าฝ่ายหนึ่งเป็นฝ่ายถาม(ปฐจา) และอีกฝ่ายหนึ่งเป็นฝ่ายตอบ(วิสัยชา) การสอนแบบปฐจาวิสัยชานี้เป็นวิธีสอนที่นิยมใช้กันมากในสมัยพุทธกาล เป็นวิธีที่จะเป็นพื้นฐานทำให้ผู้ถาม ผู้ตอบได้ใช้สติปัญญา รู้จักตั้งคำถาม ตอบคำถาม คิดเป็น สามารถอธิบายชี้แจงให้ผู้อื่นเข้าใจได้เป็นอย่างดี เป็นวิธีการอันจะนำไปสู่การสนทนาที่มีประสิทธิภาพ รู้จักตั้งปัญหา ตอบปัญหา รักที่จะแสวงหาความจริง

วิธีสอนแบบปฐจาวิสัยชาี้ เหมาะกับผู้ฟังจำนวนน้อย มีปัญหาข้องใจอยู่แล้ว มีพื้นฐานรู้และความสนใจในเนื้อหา. อยากจะทราบคำตอบที่กระจ่างชัดยิ่งขึ้น ถ้ามีผู้ฟังเป็นจำนวนมากจะนิยมใช้วิธีตั้งตัวแทนฝ่ายถามและตัวแทนฝ่ายตอบ ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างการเทศน์ปฐจาวิสัยชา ๒ ธรรมาสน์ ที่ใช้ในปัจจุบันนี้ถ้าจะนำมาประยุกต์ใช้ในห้องเรียน ก็ต้องแบ่งกลุ่มเป็นฝ่าย เพื่อให้ผู้เรียนมีโอกาสฝึกตั้งคำถามและตอบคำถามอย่างมีประสิทธิภาพได้

ในการจะตอบคำถาม พระพุทธเจ้าและมหาสาวกสาวิกาได้จำแนกคำถาม ออกเป็น 4 อย่าง คือ

ก. เอกังสพกรณียปัญหา คือ ปัญหาที่ตอบตรงไปตรงมา คายตัว มีคำตอบเดียวไม่ต้องขึ้นอยู่กับเหตุผลประกอบ ซึ่งมักจะใช้คำตอบง่าย ๆ เช่น ใช่ ไม่ใช่ ดี ถูกต้อง ไม่ถูกต้อง เป็นต้น

ข. ปฏิปฐจาพยากรณียปัญหา คือ ปัญหาที่ต้องย้อนถามคืนให้แจ่มแจ้งในปัญหา. ว่าผู้ถามแน่นงใจ ให้ตอบอย่างไร เจื่อนไขอย่างไร เป็นปัญหาที่มีคำตอบขึ้นอยู่กับเหตุผลเจื่อนไขประกอบ

ค. รูปลิเยปัญหา คือ ปัญหาที่ไม่ควรตอบหรือยับยั้งเสีย ไม่ตอบโดยยอมรับและชี้แจงให้ทราบว่าไม่จำเป็น เสียเวลา. ไม่ช่วยให้เข้าใจดีขึ้น นอกเรื่อง ไม่มีคุณค่า ไม่มีประโยชน์คือเรื่องที่ว่าเนิ่นอยู่

ง. วิทชพยากรณียปัญหา ปัญหาที่ต้องแยกความตอบ เช่น ถามว่าสิ่งที่เป็นอนิจจังได้แก่จักขุใช้ไหม พึงแยกความออกตอบว่าไม่เฉพาะจักขุเท่านั้น ถึงโสคะ ฆาณะก็เป็นอนิจจัง

ในการตอบปัญหา นอกจากผู้ตอบจะรู้วิธีตอบ รู้คำตอบที่และตอบได้แล้ว ถ้าผู้ตอบสามารถรู้ซึ่งถึงจิตใจ ความประสงค์ของผู้ถามก็จะสามารถกล่าวแก้ได้เหมาะสม ตรงกับใจของผู้ถาม ยิ่งผลให้ผู้ถามศรัทธาในคำตอบและตัวผู้ตอบยิ่งขึ้น และยังช่วยให้ตอบได้ตรัสรู้ กระทบกระทั่ง ช่วยให้การสอนวิชาได้ขึ้นด้วย

จากการพิจารณาวิเคราะห์การ สอนแบบปุจฉาวิสัชนาของพระพุทธเจ้าและมหาสาวกสาวิกิจาจากพระสูตรต่าง ๆ และยึดหลักการสอนทั่วไปประกอบแล้ว พอจะกำหนดหลักการสอนแบบปุจฉาวิสัชนาที่ได้ดังนี้

- 2.1. ใช้คำถามนำ หรือคำถามที่ผู้ตอบตอบได้ด้วยความมั่นใจ สบายใจ -  
ถามเรื่องที่คุณตอบมีประสบการณ์แล้ว ไม่เริ่มด้วยคำถามที่ยากเกินไป
- 2.2. ถ้าผู้สอนถูกถาม ไม่ควรรีบตอบคำถามทันที แต่เปลี่ยนคำถามนั้นเป็น  
คำถามนำ คำถามที่ง่ายขึ้นก่อนถามคืนให้ผู้ถามคิดค้นหาคำตอบเองจนหายข้องใจ
- 2.3. ใช้คำถามหรือตั้งคำถามที่เชิญชวนให้อยากตอบ ตอบได้หลายแง่ ตอบได้  
อย่างเสรี มีคำตอบที่ขึ้นอยู่กับทฤษฎีประกอบ
- 2.4. ใช้คำถาม - คำตอบที่ตอบตามเหตุผลที่เป็นจริง ตอบได้ละเอียดชัดเจน  
สามารถยกตัวอย่างได้ เปรียบเทียบให้เข้าใจได้ชัดเจน
- 2.5. ใช้คำถามที่เตรียมไว้ดีแล้ว สามารถช่วยให้ผู้ตอบได้ใช้ความคิด ความรู้  
ศรัทธาเข้าใจในการตอบ สามารถตอบได้กว้างขวาง ชัดเจน ช่วยให้ผู้ถามและผู้ตอบเข้าใจ  
เนื้อหาได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ถามและตอบตามลำดับขั้นตอนของเนื้อหา(เตรียมคำถามดี)
- 2.6. ในการถามและการตอบต้องใช้จิตวิทยา พิจารณาความเหมาะสมว่าจะใช้  
คำถาม - คำตอบ คำอธิบายลักษณะใด เมื่อใด กับใคร
- 2.7. มีการเสริมแรงและมีปฏิริยาต่อการตอบ การถามอย่างเหมาะสม เช่น  
ยกย่อง ชมเชย ยิ้ม พยักหน้า ตอบเฉลย

2.8. ใช้คำถามชัดเจน ตรงจุด ตรงประเด็น ไม่กระทบกระเทือน ไม่คลุมเครือ  
เข้าใจยาก ทอຍยาก เคาใจผู้ถามไม่ถูก ทำให้ผู้ตอบลำบากใจในการตอบ

2.9. ไม่เป็นคำถามที่ถูกต้องสติปัญญาของผู้ตอบ ไม่มีเดท์เหลี่ยมให้หลงกล ไม่ถาม  
อวกฤมิมขมกัน แต่ถามด้วยควมเคารพ ด้วยหวังให้เกิดประโยชน์แก่ทั้งสองฝ่ายและยังประโยชน์  
แก่ผู้ฟังอื่น ๆ เป็นสำคัญ

3. วิธีสอนแบบธรรมสาส์กัจฉา หรือแบบสนทนา แบบ เสวนา เป็น วิธีสอนที่ผู้สอน  
กับผู้เรียนร่วมกันสนทนาซักถาม โต้ตอบ แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเนื้อหาที่ทั้งสองฝ่ายสนใจ  
ทุกฝ่ายมีโอกาสแสดงความคิดเห็น โต้ตอบซักถามกันและกันเพื่อถามเข้าใจ ความกระจ่างแจ้ง  
ในเนื้อหาที่ตนสนใจ เป็นวิธีสอนที่เหมาะสมกับผู้เรียนที่มีพื้นความรู้ในเนื้อหาพอสมควรและ  
ต้องการที่จะหาความกระจ่างในเนื้อหาเพิ่มขึ้น วิธีสอนนี้ใช้ได้กับผู้เรียนจำนวนน้อยและ  
มีความสามารถในการใช้ภาษา การซักถามโต้ตอบ แสดงความคิดเห็น อภิปราย อธิบาย  
ได้พอสมควร ถ้าผู้เรียนมีจำนวนมากอาจแบ่งเป็นกลุ่ม ให้แต่ละกลุ่มนี้ผู้นำซึ่งเป็นผู้มีความรู้  
เข้าใจเนื้อหา มีความสามารถที่จะช่วยให้กลุ่มเข้าใจเนื้อหาเพิ่มขึ้นได้

วิธีสอนแบบธรรมสาส์กัจฉาที่ผู้สอนจะต้องเป็นกัลยาณมิตรของผู้เรียน เป็นวิธีสอน  
ที่จะทำให้ผู้เรียนเข้าใจและยอมรับนำสิ่งที่เรียนไปใช้ได้ เพราะผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาและ  
ได้รับประสบการณ์จากเพื่อนคนอื่น ๆ ในกลุ่มด้วย ส่วนมากจะเข้าใจวิธีสอนนี้หลังจากผู้เรียน  
ได้ค้นคว้าเนื้อหาหรือได้ฟัง ได้ศึกษาเนื้อหาตามมาแล้ว เพื่อให้เข้าใจเนื้อหาชัดเจนยิ่งขึ้น

จากพระสูตรและหลักการสอนทั่วไปพอจะวางหลักการเสวนาที่ดี ดังนี้

3.1. ทุกฝ่ายต้องยอมรับนับถือและให้โอกาสกันโดยเท่าเทียมกัน ไม่บังคับ  
ข่มขู่ให้เชื่อ หรือผูกขาดความคิด

3.2. ต้องเคารพความคิดเห็นและแสดงความคิดเห็นตรงตามเนื้อหาด้วย  
ความตั้งใจ

3.3. แสดงความคิดเห็นโต้ตอบ ชักถามด้วยความบริสุทธิ์ใจ เพื่อประโยชน์ในการอนุเคราะห์ผู้อื่นให้ได้รับประโยชน์มากที่สุด

3.4. มีการอธิบาย ยกตัวอย่าง เปรียบเทียบอุปมาอุปไมยประกอบการอภิปราย แสดงความคิดเห็นโต้ตอบ เพื่อช่วยให้เข้าใจดียิ่งขึ้น

3.5. ทุกคนต้องรับผิดชอบและถือเป็นหน้าที่ที่จะต้องแสวงหาความกระจ่างในเนื้อหา ร่วมกับกลุ่มให้มากที่สุด

3.6. แสดงความคิดเห็นโต้ตอบ ชักถามด้วยความอ่อนน้อมถ่อมตน สุภาพ ไม่แสดง อวดภูมิข่มคนอื่น แคมุงให้ความรู้แก่คนอื่นเป็นสิ่งสำคัญ

3.7. ต้องเสนอความคิดเห็นต่อกลุ่มให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ตามความเหมาะสมตามมารยาท

3.8. การสนทนาไม่ใช้การโต้เถียงหรือการโต้ว่าที่เพื่อเอาแพ้เอาชนะกันทางความ แต่เป็นการแสดงความคิดเห็นต่อเรื่องต่าง ๆ ให้ผู้ฟังพิจารณาถกเถียงด้วยปัญญาของตนเอง หรือให้ผู้รู้ถกเถียงในชั้นสุดท้าย

3.9. ทุกคนต้องเป็นกัลยาณมิตรที่จะช่วยเหลืออนุเคราะห์ให้เพื่อนได้รับความรู้ ให้ความคิดเห็น และกระตุ้นให้เพื่อน กลุ่มแสดงความคิดเห็นให้มากที่สุด

4. วิธีสอนแบบทำให้ดูเป็นตัวอย่าง วิธีสอนแบบนี้คล้ายกับการสาธิต แต่เป็นวิธีสอนที่ไม่ทำให้ผู้เรียนรู้คำว่าถูกสอน ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนที่มีนิสัยไม่ยอมคนง่ายได้รับความรู้ได้ เป็นวิธีสอนที่ผู้สอนปฏิบัติตนหรือจัดสภาพแวดล้อม ระเบียบ กฎเกณฑ์เพื่อให้ผู้เรียนได้รับความรู้ความเข้าใจเมื่อปฏิบัติตามหรือลอกเลียนแบบในระยะยาว ผู้สอนจะต้องกระทำตนเป็นแบบอย่างในสิ่งที่ต้องการ สอนหรือต้องการปลูกฝังทั้งหมด ผู้สอนต้องทำได้ตามที่สอน(ยกเว้นที่ทดลอง) วิธีสอนแบบนี้เป็นวิธีที่พระพุทธเจ้าและสาวกปฏิบัติอยู่ตลอดสมัยพุทธกาล เพื่อสร้างความเลื่อมใสศรัทธา ถ้านำมาใช้ในปัจจุบันก็จะมีคุณค่าเหมาะสมมากโดยเฉพาะในเด็ก

และวัยก่อนวัยรุ่น ซึ่งเด็กจะเลียนแบบและกำลังแสวงหาก้าวแบบอันเป็นวีรบุรุษประจำตัว เพื่อสร้างบุคลิกภาพของตัวเองต่อไป วิธีสอนแบบนี้ผู้สอนต้องเป็นผู้มีบุคลิกภาพน่าศรัทธา เลื่อมใส เป็นกัลยาณมิตร มีปัญญาคุณ กรุณาธิคุณและวิสุทธิคุณพอที่จะเป็นตัวอย่างได้

5. วิธีสอนโดยบัญญัติวินัย เป็นวิธีสอนที่ผู้สอนกับผู้เรียนร่วมกันกำหนดระเบียบวินัยขึ้นปฏิบัติ เพื่อให้ผู้เรียนได้ทราบและได้ความรู้จากระเบียบกฎเกณฑ์นั้น ในการกำหนดระเบียบกฎเกณฑ์จะต้องเป็นที่ตกลงยอมรับกันของคนส่วนมาก และทุกคนจะต้องเข้าใจแจ่มชัดในระเบียบกฎเกณฑ์ที่สร้างขึ้นอย่างถ่องแท้ โดยถือเอาเหตุการณ์หรืออุทาหรณ์มาอภิปราย ชักถามกันในที่ประชุมจนเข้าใจเนื้อหาดีแล้วให้นำไปประพฤติกฎปฏิบัติเป็นระเบียบวินัยต่อไป

6. วิธีสอนโดยใช้อุปกรณประกอบ เป็นวิธีสอนที่ใช้อุปกรณประกอบการบรรยายเนื้อหา เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาอย่างชัดเจนแจ่มแจ้งยิ่งขึ้น มีความหมายต่อผู้เรียนยิ่งขึ้น เป็นวิธีสอนที่เหมาะกับเนื้อหาที่สามารถหาอุปกรณประกอบได้ง่าย ชัดเจน บางเนื้อหาที่หาอุปกรณประกอบไม่ได้ไม่เหมาะที่จะใช้วิธีสอนแบบนี้ วิธีสอนแบบใช้อุปกรณประกอบนี้เหมาะสำหรับผู้เรียนที่ยังไม่มีพื้นความรู้ มีความสามารถในการคิดเชิงนามธรรมต่ำ และถ้าเป็นไปได้ควรให้ผู้เรียนมีโอกาสได้ใช้อุปกรณนั้น ๆ เองด้วย เพื่อให้เข้าใจและเห็นแจ้ง ทราบถึงปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ได้ชัดเจนถูกต้องมีประสิทธิภาพดีกว่าการสอนแบบสาริต เพราะแบบสาริตผู้สอนหรือผู้เรียนบางคนคนใดคนหนึ่งเท่านั้นได้มีโอกาสได้ทำ (สาริต) ส่วนคนอื่น ๆ เป็นเพียงผู้ดู แต่การสอนโดยใช้อุปกรณประกอบในที่นี้มุ่งหมายให้ผู้เรียนได้มีโอกาสสัมผัสอุปกรณด้วยตนเอง และถ้ายังได้ใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 6 ด้าน (อายตณภายใน 6) ยิ่งจะทำให้การสอนมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น.

นอกจากวิธีสอนทั้ง 6 วิธีที่กล่าวมาแล้ว อาจมีวิธีซึ่งเป็นกลวิธีย่อย ๆ ลงไปในวิธีสอนที่กล่าวมาแล้วอีก เช่น การสอนแบบให้ทดลองด้วยตนเอง สอนโดยใช้เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นประกอบการสอน สอนโดยยกชวาคกรประกอบ เป็นต้น

จากที่กล่าวมาพอจะเห็นว่าผลของวิธีสอนและวิธีเผยแพร่พระธรรมคำสอนในสมัยพุทธกาลของพุทธองค์ ซึ่งทรงสอนให้กับคนทุกชั้นวรรณะ เพศ วัย จนถือว่าเป็นพระบรมศาสดา เป็นบรมครูผู้ยิ่งใหญ่<sup>1</sup> กิ่งใบเทศาคพระพุทธรูป ซึ่งมีปรากฏในพระสูตรหลายเล่ม<sup>2</sup> ที่ว่า

. . . ทรงเป็นสารถีผู้ฝึกมนุษย์ที่ควรฝึก ไม่มีผู้อื่นยิ่งกว่า เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้เบิกบานแล้ว เป็นผู้จำแนกธรรม พระองค์ทรงทำให้โลกนี้พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ให้แจ้งชัด ควดยพระปัญญาอันยิ่งของพระองค์เอง แล้วทรงสอนมนุษย์ทั้งหลาย พร้อมทั้งสณะ พราหมณ์ เทพ และมนุษย์ให้รู้ตาม . . .

ผลงานการสอน คือ พระพุทธศาสนาที่ยังอยู่และแพร่หลายมาจนถึง 2500 ปี ย่อมเป็นสิ่งยืนยันได้ว่าวิธีสอนในสมัยพุทธกาล ที่ใช้เริ่มต้นเผยแพร่ ปฐกัจฉัพพัตถธรรมให้ปรากฏ หน่อการพิสูจน์ยังยืนยันมาได้ครบเท่าทุกวันนี้<sup>3</sup>

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาเทคนิคและวิธีสอนที่ใช้ในการ เผยแพร่พระธรรมคำสอนในสมัยพุทธกาล
2. เพื่อทดลองสอนโดยใช้วิธีสอนสมัยพุทธกาลและวิธีสอนสมัยปัจจุบันสอนจริยศึกษาแก่นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6
3. เพื่อเปรียบเทียบผลการสอนจริยศึกษา โดยประยุกต์ใช้วิธีสอนสมัยพุทธกาลกับวิธีสอนจริยศึกษาในปัจจุบัน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

<sup>1</sup>ป.ป.อ., "หลักการสอนของพระพุทธเจ้า," พุทธจักร 8 (สิงหาคม 2514): 11.

<sup>2</sup>พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง เล่มที่ 4, อังแล้ว, ข้อ 57, หน้า 61. และเล่มที่ 13, ข้อ 130, หน้า 90. ข้อ 423, หน้า 325. เล่มที่ 19, ข้อ 1454, หน้า 402.

<sup>3</sup>ม.จ.หญิงพูนพิศมัย กิตกุล, "การสอนศีลธรรม," รายงานการสัมมนา ศึกษานิเทศก์และครูสังคัมศึกษา กรมวิชาการ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2516), หน้า 186.



### ✓ สมมติฐานการวิจัย

1. วิธีสอนสมัยพุทธกาลสามารถนำมาประยุกต์เป็นการสอนจริยศึกษาแก่นักเรียนในปัจจุบันได้
2. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่เรียนจากวิธีสอนที่ประยุกต์จากวิธีสอนสมัยพุทธกาลแตกต่างกับนักเรียนที่เรียนจากวิธีสอนในปัจจุบัน
3. นักเรียนที่เรียนจากวิธีสอนที่ประยุกต์จากวิธีสอนสมัยพุทธกาลมีการเรียนรู้และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม

### ✓ ขอบเขตของการวิจัย

- ✓ 1. การสอนจริยศึกษาโดยวิธีสอนประยุกต์จากวิธีสอนสมัยพุทธกาลในการวิจัยครั้งนี้ สอนเฉพาะบางเรื่อง จากหลักสูตร คือ เรื่อง ทิฐิ 6 อบายมุข 6 และ ความซื่อตรงต่อเวลาและหน้าที่
2. แบบสอบถามคุณภาพผลทางการเรียนที่ใช้ในการสอบก่อนสอน (Pre - test) และสอบหลังสอน (Post - test) ถือค่าความเที่ยง (Reliability) เป็นหลัก
- ✓ 3. แบบแสดงความคิดเห็นของครูต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของนักเรียนโดยเฉลี่ย เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) กำหนดค่าแบบลิเกิร์ต (Likert) เท่านั้น และ ยึดความเที่ยง (Reliability) โดยวิธีวิเคราะห์ความแปรปรวนของฮอยท์ (Hoyt's ANOVA Procedure)
4. นักเรียนกลุ่มตัวอย่างประชากรเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ของโรงเรียนบ้านเมืองน้อย อำเภอกันทรารมย์ องค์การบริหารส่วนจังหวัดศรีสะเกษ จำนวน 2 ห้อง 56 คน จับคู่เป็น 28 คู่ ชาย 18 คู่ หญิง 10 คู่
5. การจับคู่ ยึดหลัก เพศ อายุ ถิ่นกำเนิด และคะแนนจากการสอบก่อนสอนเป็นเกณฑ์สำคัญ
6. ในการทดลองสอนกับกลุ่มตัวอย่างประชากรทั้งสองกลุ่มกระทำโดยผู้วิจัยเองเท่านั้น

7. การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเท่านั้น โดยไม่คำนึงถึงสิ่งแวดล้อม ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนองค์ประกอบอื่น ๆ ทางครอบครัวของนักเรียน

#### ข้อตกลงเบื้องต้น

1. การทดลองสอนจริยศึกษาโดยประยุกต์วิธีสอนสมัยพุทธกาลซึ่งผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการทดลองสอนเองนี้ ถือว่าเป็นการสอนตามแบบวิธีสอนของพระพุทธเจ้าและพุทธสาวกได้
2. การทดลองสอนกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมตามแผนการสอนกลุ่มละ 8 แผน ผู้วิจัยได้สอนอย่างเต็มความสามารถทั้งสองกลุ่ม
3. ให้ถือว่าการสอนทั้ง 4 แบบที่ผู้วิจัยเลือกมานี้ เป็นแบบการสอนที่พระพุทธเจ้าใช้สอนรวมกันไปในแต่ละครั้ง

#### ความจำกัดของการวิจัย

การสอนจริยศึกษา ถ้าจะให้เห็นผลประจักษ์ชัด จะต้องใช้เวลาสอนติดต่อกันเป็นระยะเวลายาวนาน การทดลองสอนครั้งนี้ ถึงแม้ว่าจะได้ตั้งใจสอนตามแผนการสอนอย่างเต็มที่ แต่เนื่องจากระยะเวลาสอนมีเพียง 1 เดือนกับ 12 วัน จึงอาจทำให้เห็นผลความแตกต่างทางด้านพฤติกรรมและจิตพิสัยไม่ชัดเจน

#### คำจำกัดความ

1. วิธีสอนในสมัยพุทธกาล หมายถึงวิธีสอนที่พระพุทธเจ้าและมหาสาวกสาวิกาใช้เผยแพร่พระธรรมคำสอนในสมัยพุทธกาลมากที่สุด 4 วิธี คือ

วิธีสอนแบบปุจฉาวิสัชนา<sup>1</sup> หมายถึง การสอนโดยถาม - ตอบระหว่างผู้สอนกับนักเรียน โดยครูเป็นผู้ถาม นักเรียนเป็นผู้ตอบ หรือนักเรียนเป็นผู้ถาม นักเรียนเป็นผู้ตอบ เป็นวิธีให้ผู้ถามและผู้ตอบคิดให้เกิดปัญญาญาณขึ้นในตน ซึ่งฝ่ายผู้ถามจะถามจนเข้าใจ หรือบรรลุจุดหมาย ฝ่ายผู้ตอบต้องตอบให้ละเอียดชัดเจน (ดูรายละเอียด หน้า 54)

<sup>1</sup> สุนน อมรวิวัฒน์, "การสอนศีลธรรม," คู่มือครูจริยศึกษา, ชั้นประถมศึกษา 3 - 4 อ่างแล้ว, หน้า 149.

วิธีสอนแบบธรรมสภาจัจฉา<sup>1</sup> หมายถึง วิธีสอนโดยผู้เรียนและผู้สอนสนทนา อภิปราย แสดงความคิดเห็นโต้ตอบทางวิชาการเกี่ยวกับเรื่องที่เรียน ทุกฝ่ายมีโอกาสซักถามและโต้ตอบ แสดงความคิดเห็นได้ เป็นวิธีสอนเพื่อขยายความรู้ ความเข้าใจให้ถูกต้องชัดเจนยิ่ง ๆ ขึ้น (ดูรายละเอียด หน้า 54)

วิธีสอนแบบบรรยายอุปมาอุปไมย<sup>2</sup> หมายถึง วิธีสอนโดยการบรรยายเนื้อหาวิชา แล้วเปรียบเทียบเนื้อหาวิชากับคน สัตว์ สิ่งของที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น ให้ผู้เรียนเข้าใจและ มองเห็นความสัมพันธ์ทั้งภายใน ชัดเจนและสมจริงยิ่งขึ้น (ดูรายละเอียด หน้า 49)

วิธีสอนแบบไตรสิกขา<sup>3</sup> หมายถึง วิธีสอนโดยผ่านขั้นตอนในการศึกษา 3 ขั้น คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ขั้นศีล คือ ขั้นที่ผู้เรียนต้องควบคุมตนเองให้อยู่ในสภาพเรียบร้อย เงียบ สงบเป็นปกติ(ทางกาย วาจา) ขั้นสมาธิ คือ ขั้นที่ผู้เรียนรวบรวมความคิดจิตใจให้แน่วแน่ ไม่ซัดส่าย ขั้นปัญญา คือ ขั้นที่ผู้เรียนใช้สมาธิในการแก้ปัญหา ทำความเข้าใจปัญหาหรือ เนื้อหาจนเกิดปัญญารู้แจ้งในตน (ดูรายละเอียด หน้า 46)

2. วิธีสอนปัจจุบัน หมายถึง วิธีสอนศีลธรรมที่ครูศีลธรรมโดยทั่วไปใช้ในการสอน นักเรียน ซึ่งส่วนใหญ่แล้ว ครูเป็นผู้จัดกิจกรรมต่าง ๆ โดยเน้นทางค่านี้อาเป็นส่วนใหญ่นักเรียนมีส่วนร่วมในการ เรียนน้อย กิจกรรมที่จัดมักจะเป็นการบรรยาย

3. สมุดหรือผลทางการเรียน หมายถึง คะแนนด้านวิชาการที่นักเรียนได้จากการสอบจากแบบสอบสมุดหรือผล

<sup>1</sup>ป.ป.อ., "หลักการสอนของพระพุทธเจ้า," พุทธจักร 12 (ธันวาคม 2514): 8.

<sup>2</sup>เรื่องเดียวกัน.

<sup>3</sup>สมนอมร, "เริ่มประจักษ์ขั้นต้นแทนไหน," วิทยาสาร 25 (1 กรกฎาคม 2513)

4. พฤติกรรม<sup>1</sup> หมายถึง การประพฤติปฏิบัติตน หรือการกระทำที่แสดงออกให้เห็นได้
5. ความคิดเห็น<sup>2</sup> หมายถึง ความเชื่อ ความคิด การตัดสินใจการแสดงออกซึ่งไม่มีการตัดสินใจว่าถูกหรือผิด ซึ่งหมายถึงความคิดเห็นที่ตอบแบบสอบถาม
6. นักเรียน หมายถึง นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ปีการศึกษา 2522 โรงเรียนบ้านเมืองน้อย อำเภอกันทรารมย์ องค์การบริหารส่วนจังหวัดศรีสะเกษ
7. ครู หมายถึง ครูผู้สอนในชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ปีการศึกษา 2522 โรงเรียนบ้านเมืองน้อย อำเภอกันทรารมย์ องค์การบริหารส่วนจังหวัดศรีสะเกษ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ในการศึกษาค้นคว้าวิจัยนี้ จะเป็นประสบการณ์เบื้องต้นของครูประถมศึกษาในการนำเอาวิธีสอนในสมัยพุทธกาลมาประยุกต์ใช้ในการสอนเรื่องอื่น ๆ ต่อไป
2. ทำให้ได้วิธีสอนแบบต่าง ๆ สำหรับการสอนจริยศึกษาในระดับประถมศึกษา
3. ผลของการวิจัยและการศึกษาค้นคว้าจะเป็นแนวทางสำหรับผู้สนใจ คิดค้นและปรับปรุงวิธีสอนจริยศึกษาในการสอนระดับประถมศึกษาต่อไป.

ศูนย์วิทยทรัพยากร  
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

<sup>1</sup> Carter V. Good, Dictionary of Education, 3<sup>rd</sup> ed., (New York : Mc Graw - Hill Co., 1973), p. 58.

<sup>2</sup> Ibid., p. 399.